

Vahhabilik ve Terör*

Metin USTA
İstanbul Bilgi Üniversitesi
Siyaset Bilimi Bölümü

Günümüz dünyasında Batı merkezli terör algılamaları içinde Ortadoğu'nun çok farklı bir yeri vardır. Bu bağlamda köktenci akımlar içerisinde anılan Vahhabilik incelenmeye değer bir konudur. Fakat asıl vurgulanması gereken Selefilik ve Vahhabilik kavramlarının içerdikleri anlamlar ve terörle bağlantılarıdır. Bu konuda vurgulamak istediğimiz Selefilik'in Vahhabilik'ten farklı anlamlar içermesidir. Küresel terör konusunda Vahhabilik köktenci akımları anlamak için daha çok önem verilmesi gereken bir konudur. Modern dünyada medyanın da etkisiyle bir takım yanlış veya yanlış algılamaların oluşma ihtimali mümkündür. Bunlardan biri de küresel terör tartışmalarının içerisinde sıkça geçmeye başlayan köktencilik konusudur. Bu bağlamda ele alınan başlıklardan biri olan köktencilik ve din konusunda öne çıkan kavramlardan ikisi Selefilik ve Vahhabilik'tir. Yanlış olan bunların bazen birbirlerinin yerine kullanılmasıdır.

Tanımsal Olarak Selefilik ve Vahhabilik:

Selefilik akımı ilk olarak Mısır'da Cemaleddin Efgani ve öğrencisi Muhammed Abduh tarafından başlatılan "İslami İslah" hareketinin daha sonra Selefilik adıyla anılmasıyla ortaya çıkmıştır.(1) Bu bağlamdaysa kelime kökünü oluşturan Selef, İslam'ın Altın Çağı'ndaki uygulamaları takip eden kişiye denir. Dolayısıyla ilk olarak Selef ismiyle anılanlar modern çağdan çok daha önce yaşamış Sahabe, Tabiin ve Tebe-i Tabiini içine alan kuşaktır.(2)

Fakat Vahhabilik bundan daha farklı olarak Suudi Arabistan'ın Necid Bölgesi'nde 18. Yüzyılda Muhammed bin Abdülvehhab'ın önderliğinde itikadi ve siyasi karakterli bir hareket olarak zuhur etmiştir.(3) Bunun dışında Vahhabilik'le ilgili birkaç bilgi vermek gerekirse şunlar söylenebilir: a) bugün Suudi Arabistan'ın resmi mezhebidir, b) itikadi olarak İslam'ın Hanbelî Mezhebine tabidirler, c) temel olarak İbn-i Teymiyye'nin eserlerini esas almışlardır, d) diğer mezheplere ve kendilerinden olmayanlara karşı agresiftirler, e) hariciler gibi büyük günah işleyenleri kâfir sayarlar, f) türbelere düşmandırlar, g) Peygamber dâhil hiç kimseden şefaata dilenmemesi gerektiğine inanırlar, h) farz olan bir görevi yerine getirmeyen kâfirdir derler, i) kesin delil Kur'andır ve şia, kelim, tasavvuf uydurmaz.(4) Yukarıdaki bilgilerden de anlaşılacağı gibi bir kültür olarak dahi Vahhabilik radikalizmi tetikleyebilecek niteliktedir.

Köktenci Akımlar ve Terör:

Günümüzde fundamentalist (5) akımların küresel terör içerisinde önemli yer tuttıklarına şahit olmaktadır. Fakat burada söz konusu olan sadece Ortadoğu kaynaklı ve İslami izler taşıyan akımlar değildir. Bunun yanında örneğin Hindu fundamentalistlerden de söz edilebilir. Fakat konumuz itibariyle inceleyeceğimiz Ortadoğu kaynaklı fundamentalist akımlar içerisinde Vahhabilik'in özel bir yeri vardır. Bunun en temel nedeni neredeyse tüm küresel terör aktörlerinin bir şekilde bu akımla ilişkili olmasıdır.(6)

Bu aşırı akımlar taleplerini öncelikle kendi lokal rejimlerine yapmışlar, ilk hedef olarak bu rejimleri sendelemeyi hedef edinmişlerdir.(7) Bunun en başta gelen nedenlerinden biri bu

bölgelerdeki rejimlerin hemen hepsinin verimsizlik, yolsuzluk ve benzeri olumsuzluklara neden olmaları. Fakat altı çizilmesi gereken bir konu da şudur: El-Kaide için yolsuzluklardan daha da önemlisi Suudi rejiminin anti-İslami akımın başında olduğunu düşündükleri ABD ile ittifak etmiş olmasıdır. Bu iddia dışarıdan mantıksız gözükebilir ama gerçekte Suudi rejimi 11 Eylül'e kadar ABD ile tam bir ittifak içerisindeydi. Öyle ki petrol gelirlerinin %25'i sadece kraliyet ailesinin özel harcamalarına ve patronaj ilişkileri nedeniyle yapılması gereken harcamalara gitmekteydi. Bu düzenin devam etmesini sağlayan ise ABD ile yapılmış olan güçlü ittifak idi. Hatta bu ittifakı Amerika tarafında "Stratejik ortaklık" olarak dahi niteleyenler vardı. İşte bu nedenle Suudi rejimi El-Kaide için bir hedefti. Bunun yanında kimi zengin Arapların İsrail ile savaşta Filistinlilere destek vermesinin yanında bu "davaya" en çok destek veren ülkelerden olan İran ile kötü ilişkiler verilen desteğin gücünü ve etkisini kırmaktadır. Aynı durum Amerikalılar için de geçerlidir. Suudi yetkililer her ne kadar ülkelerinde teröre toplumsal bir destek olmadığını söyleseler de yine kendilerinin yaptığı bir araştırmada toplumdaki El-Kaide sempatanlığının %49 seviyelerinde olduğu görülmüştür.(8) Bu durumun bizatihi belirli bir Suudi yönetici kesiminden kaynaklandığını söylemek de çok doğru olmaz. Nitekim cari rejim içerisinde de etkili bir paradoksun olduğu görülmektedir. Bu paradoks klasik Vahhabi akımla reformist liberal özellikler taşıyan akım arasında cereyan etmekte. Bu bağlamda Vahhabi akımı devam ettiren Prens Nayef ve ideolojisi "Tekfir"dir. Nayef rejimin iç mekanizmalarında etkili iken bunun diğer tarafındaki Prens Abdullah daha ziyade rejimin uluslararası ilişkilerinde etkili. Prens Abdullah'ın temsil ettiği akım ise Tekarub akımıdır. Buna göre Vahhabilik'te bir klasik haline gelen diğer dinlerle ve mezheplerle çatışma hali durdurulmalı ve bir uzlaşma sağlanmalıdır. Daha önce de belirttiğimiz gibi Vahhabilik gayri Müslimleri zaten kâfir sayarken diğer mezheplerdeki insanları da şirk içerisinde saymaktadır. Bu nedenle de özellikle Sunni ve Şii Mezheplerle arasında derin uçurumlar ve sürtüşmeler bulunmaktadır. İnkilâpın ana kaynağı ise olaylara yaklaşımdan kaynaklanıyor. Bariz bir örnek vermek gerekirse Prens Abdullah terör olgusuna yaklaşırken daha eleştirel yaklaşmaktadır. Örneğin kendisinin reformist gazetelerden biri olan El-Vatan'da yayınlanan bir yazısında rejimin ve toplumun terör konusunda yeterli özveriği göstermediğini kabul etmektedir. Öyle ki toplumunda "savaşın savaş" olduğunun dahi yeteri kadar anlaşılmadığını itiraf etmektedir. Yani Arap toplumu teröre karşı yeterince mobilize olmuş değildir. Aslında bu süreç 2003 Mayıs'ında Riyad'daki saldırılara kadar devam etmiştir.(9)

Başka bir özeleştiri de bir Arap aydını olan Mshari Al-Thaydi'den geliyor. Ona göre 11 Eylül kavramı Suudi toplumunda pek bir şey ifade etmemekteydi. Ta ki 12 Mayıs 2003 yılında Riyad'da yapılan terörist saldırılara kadar. Bu saldırılardan sonra İç İşleri Bakanı Nayef'in izlediği politikalar ise çok eleştiriler aldı. Esasen yaptıklarıyla ülkesinde teröre taviz verilmediğini de göstermiş oluyordu fakat terörü bitirme yöntemleri modern dünyada pek de geçerli değildi. Örneğin Nayef ve çevresine göre terörist elebaşı Abdelaziz Al-Mugrin'i öldürmek içteki terörü bitirmeye yeterli olacaktır.(10) Bize göre bu davranış tarzının en temel nedeni ülkedeki hâkim kültür olan Vahhabilik'tir. Bunu destekleyecek bir açıklama da bir başka Arap aydını Abdullah Bijad al-Oteibi'den gelmektedir. Ona göre sorunların tümünün kaynağı dışarıda aranmamalıdır. Vahhabilik devrimci ve katı bir akımdı ve ilk olarak Osmanlı'ya karşı kullanılmıştı. Bugün ise hem rejimin hâkim ideolojisi hem de teröristler tarafından kendi rejimlerine karşı kullanılıyor.(11)

Ülkedeki hâkim ideolojinin etkisini bir başka açıdan da irdeleyebiliriz. Şöyle ki her yıl yüzlerce Arap genci Batı'nın en iyi okullarına gönderilmektedirler. Burada liberal eğitim alan bu gençler ya ülkelerine dönmeyip orada yaşamaya devam etmektedirler. Ya da dönseler de

etkili bir muhalefet gösterememektedirler. Bugün Ortadoğu'da en çok reformist insan Suudi Arabistan'da bulunurken aynı şekilde en muhafazakâr ülke de yine burasıdır.(12)

Sonuç:

Yapılan tüm açıklamalardan da anlaşılacağı gibi Ortadoğu'da özellikle de Suudi Arabistan'da var olan köktenci akımın önünü alabilmek için klasik ideolojilerin dışına çıkılmalıdır. Çünkü bu ideolojiler hem kendi içinde hem de dışarıda çatışmalara neden olmaktadır. Fakat burada Batıya da çok büyük görevler düşmektedir. Özellikle ABD'nin Ulusal Güvenlik Stratejisinin bir parçası olan bölgeyi demokratik rejimlere kavuşturma hedefi demokrasini ruhuna uygun bir şekilde gerçekleştirilmelidir. Bu amaca ulaşmak için şiddete dayalı uygulamalara başvurmanın pek de etkili ve verimli olmadığı ortadadır. Ayrıca bugün Afrika nüfusunun yaklaşık %65'i gençtir ve bu gençler ekonomik sıkıntıların da etkisiyle fundamentalist akımların içerisine çok kolay düşebilmektedirler.(13) Örneğin 2004 yılı itibariyle Suudi Arabistan'da erkeklerde işsizlik oranı %13'tür.(14) Ayrıca ABD için Usame Bin Ladin'in öngörüsünün gerçek olmaması için dönüşüm gerçekleştirilirken baskı unsurunu dengeli uygulanmalıdır.(15)

* **Daha önce** <http://www.tasam.org/modules.php?name=News&file=article&sid=176> adresinde yayımlanmıştır.

- 1) Ebubekir Sifil, Semerkand, Aralık 2003 Bkz: <http://www.semerkandergisi.com/6010.htm>
- 2) Resul Tosun, Yenişafak, Aralık, 2003 Bkz: <http://www.yenisafak.com.tr/arsiv/2003/aramlik/03/rtosun.html>
- 3) Türkiye Diyanet Vakfı, İslam Ansiklopedisi, Cilt:29, Ankara, 2004. sf: 531
- 4) Nezhir Uzel, Yenişafak, Bkz: <http://www.yenisafak.com.tr/diziler/vahhabi/index.html>
- 5) Bu tabir genele kökten dinci olarak çevrilmektedir. Oysa köktenci olarak kullanılması daha objektif olacaktır.
- 6) Fared Zakaria, Newsweek. New York: 1 Ekim, 2001. Vol. 138, Iss. 14; pg. 34, 1 pgs
- 7) A.g.e
- 8) Fared Zakaria, Newsweek. New York: 1 Ekim, 2001. Vol. 138, Iss. 14; pg. 34, 1 pgs
- 9) Prince Bandar Abu Sultan bin Abd Al-'Aziz, Saudi government daily Al-Watan, June 3, 2004. Bkz:<http://www.memri.org/bin/articles.cgi?Page=countries&Area=saudi-arabia&ID=SP72504>
- 10) Fareed Zakaria, Newsweek. New York: Jun 28, 2004. Vol. 143, Iss. 26; pg. 30, 4 pgs
- 11) A.g.e
- 12) A.g.e
- 13) Fared Zakaria, Newsweek. New York: 1 Ekim, 2001. Vol. 138, Iss. 14; pg. 34, 1 pgs
- 14) Brad Bourland, The Saudi Economy: A Look Ahead to 2004, 5 Kasım 2003 Bkz: <http://www.samba.com/investment/economywatch/pdf/2003%20Q4%20Update.pdf>
- 15) Usame bin Ladin'e göre kendisinin ölmesi halinde yüzlerce Ladin ortaya çıkacaktır. Sistem bunu kendiliğinden yapacak kabiliyete sahiptir artık.